

Каталог - 2018

**ХАРКІВСЬКИЙ
ОСІННІЙ МАРАФОН
ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені Г. С. СКОВОРОДИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені А. С. МАКАРЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
УКРАЇНСЬКА ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ НАПН УКРАЇНИ
АСОЦІАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ ХАРКОВА
МІЖРЕГІОНАЛЬНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ СИМВОЛДРАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНА АСОЦІАЦІЯ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ЦЕНТР ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВОСТЯМИ РОЗВИТКУ «ЛАДО»

*З нагоди 110-річного ювілею Л.І. Божович (1908-1981),
115-ї річниці з дня народження П.І. Зінченка (1903-1969)
та О.М. Леонтьєва (1903-1979)*

ХАРКІВСЬКИЙ ОСІННІЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГІЙ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(Каталог психотехнологій; тези доповідей)

27 жовтня 2018 року

Харків – 2018

УДК 159.9.07
ББК 88

Рецензенти:

Кузнєцов Марат Амiрович, доктор психологiчних наук, професор кафедри практичної психологiї Харкiвського національного педагогiчного унiверситету iменi Г.С. Сковороди

Панок Вiталiй Григорович, психологiчних наук, професор, директор Українського науково-методичного центру практичної психологiї i соцiальної роботи

Романовський Олександр Георгiйович, доктор педагогiчних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач кафедри педагогiки i психологiї управління соцiальними системами Національного технічного унiверситету «ХПІ»

Рекомендовано до друку Вченою радою Харкiвського національного педагогiчного унiверситету iменi Г.С. Сковороди, протокол № 7 від 25.10.2018 року

ХАРКIВСЬКИЙ ОСIННIЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГIЙ: матеріали наук.-практ. конф., м. Харкiв, 27 жовтня 2018 р., ХНПУ iменi Г.С. Сковороди. Харкiв: Дiса плюс, 2018. 304 с.

ISBN 978-617-7645-34-3

У збiрнику представлено матеріали науково-практичної конференцiї «**ХАРКIВСЬКИЙ ОСIННIЙ МАРАФОН ПСИХОТЕХНОЛОГIЙ**», метою якої було висвітлення в рамках профорiєнтацiї та просвiтництва новiтніх розробок у галузi психотехнологiї, представлених на теренах України.

Перша частина збiрника мiстить **Каталог психотехнологiї** новiтніх авторських розробок розвивальних, психокорекцiйних, діагностичних, тренiнгових програм, методик, технiк тощо, iнформацiя про які подана у виглядi анотацiй.

У другiй частинi розміщено тези доповiдей, які мiстять результати науково-практичних розробок учасникiв конференцiї.

Матеріали конференцiї вiдзеркалюють результати сучасних досліджень у галузях теоретичної та прикладної психологiї.

Для науковцiв, викладачiв, аспiрантiв та магістрантiв, студентiв гуманiтарних спецiальностей, практичних психологiв, вихователiв, соцiальних та медичних працiвникiв.

Матеріали друкуються в авторському варіанті з правками редакцiї.

ISBN 978-617-7645-34-3

УДК 159.9.07
ББК 88

© ХНПУ iменi Г.С.Сковороди, 2018
© Колектив авторiв, 2018
© Сльчанiнова Т.М. (оформлення, Ψ-емблема), 2018
© Фоменко К.І. (обкладинка), 2018

Диаб Набил Ценность собственной жизни у студентов как объект психологического исследования	157
Двіноць Д.С. Вплив релігійних установок на відношення до смерті у молоді	162
Дорожко І.І., Сосніхіна С.Є. Ціннісні настанови сучасної студентської сім'ї.....	166
Жукова Л.В. Основні напрямки психолого-педагогічного супроводу дітей з аутичними порушеннями.....	170
Задорожна І.С., Шукалова О.С. Прояв агресії у студентської молоді.....	172
Зайцева О.О. Теоретичне обґрунтування змістової моделі мотиваційних чинників метакогнітивної активності студентів та методи їх вивчення	174
Захаревич Н.В. Критичне мислення і креативність як важливі компетентності у навчанні старшокласників	177
Корж О.В. Особливості пошуку сенсу життя у людей середнього віку	179
Костикова О.В. Профессиональный имидж: аспекты конструктивной критики	183
Крамченкова В.О. Типологія ставлення до паління.....	184
Кузнєцов М.А., Шаповалова В.С. Прогнозування ступеня схильності студентів до страхів, пов'язаних з навчально-професійною діяльністю	185
Кузнєцова М.М. Оптимізм в системі предикторів психічної саморегуляції навчально-професійної діяльності студентів	190
Кушнарєва Л.А. Особливості та наслідки переживання нещасливого кохання	195
Ладика В. В., Шукалова О.С. Роль репрезентативної системи сприйняття у процесі навчання студентів	196
Леженіна Л.М. Психологічні умови профілактики синдрому емоційного вигорання у майбутніх працівників слідчого апарату правоохоронних органів.....	198
Лесніченко Н.П. Психосоматика у фокусі історії.....	200
Лисенко Л.М. Значущість соціального інтелекту в професіях системи «людина – людина».....	204
Лисечко М.В. Структурно-процесуальна модель формування рольової компетентності у студентів	208
Литвин А.О. Здатність генерувати ідеї як властивість особистості	112
Лугова М.С. Особливості психосоматичної компетентності людей з алергічними реакціями та захворюваннями шкіри.....	214
Меднікова Г.І. Психологічні особливості хворих на нейродерміт	216
Місюра А.В. Психологічні особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.....	218
Москаленко В.В., Цигічко К.Д. Арт-терапія як метод розвитку обдарованості дитини	219
Нестеренко М.О. Підходи до психологічної діагностики особистості	221
Нестеренко М.О., Ярещенко О.В. Психологічні складові структури особистості співробітника Національної поліції України	224
Нікітіна О. П., Обухова Н. О. Особливості розробки психотехнологій по активізації потенціалу особистості в контексті ауто-перцепції.....	227
Нікітіна О.П., Турчинова Ю.Р. Психологічні особливості стилів батьківського виховання в залежності від типу сім'ї (повна/неповна).....	227
Одокієнко О.Є., Жидко М.Є. Основні виклики у практиці психолога в сучасному технічному університеті (на прикладі досвіду психологічної служби, відділу навчально-виховної роботи Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»).....	229
Орлова В.А., Підчасов Є.В. Роль стилю сімейного виховання у формуванні	

діяльності + 1,542БП I – 5,245 Прийняття відповідальності + 7,026 Удача + 0,926 Оптимізм – 5,922 Планування вирішення проблеми – 316,765

«Помірно лякливі шестикурсники» = – 1,138БП IV – 7,256СТП – 6,751 Позитивна переоцінка + 0,966 Самоорганізація діяльності + 1,466БП I – 4,291 Прийняття відповідальності + 6,371 Удача + 0,818 Оптимізм – 5,396 Планування вирішення проблеми – 298,16

«Сильно лякливі шестикурсники» = – 0,631БП IV – 0,872 СТП – 4,427 Позитивна переоцінка + 0,728 Самоорганізація діяльності + 1,131БП I – 2,383 Прийняття відповідальності + 5,178 Удача + 0,674 Оптимізм – 3,506 Планування вирішення проблеми – 257,843

Таким чином, за допомогою дискримінантного аналізу виявлені вирішальні правила (тобто обчислені дискримінантні рівняння), які дають можливість передбачити приналежність студентів до «Безстрашної», «Помірно лякливої» та «Сильно лякливої» груп; побудовані рівняння. Шестикурсники продемонстрували найбільш виразний, а першокурсники – найменш виразний розподіли на групи «Безстрашних», «Помірно лякливих» та «Сильно лякливих» студентів в рамках побудованих дискримінантних моделей.

Кузнєцова М.М.

*Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
м. Харків*

ОПТИМІЗМ В СИСТЕМІ ПРЕДИКТОРІВ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Мета нашого дослідження – виявлення системи емоційно-вольових, когнітивних, мотиваційних і поведінкових предикторів психічної саморегуляції навчально-професійної діяльності (НПД) у студентів. У множинному регресійному аналізі у якості залежної змінної використаний середній бал поточної успішності. Показник успішності трактувався як індикатор міри ефективності психологічної саморегуляції НПД. Спеціально виявлялися: 1) місце і ступінь впливовості показників оптимізму (стратегічного і операційно-тактичного рівнів) в системі предикторів, що впливають на саморегуляцію НПД, 2) специфіка системи предикторів саморегуляції НПД в успішних та неуспішних студентів, а також 3) можливості прогнозування рівня успішності конкретних студентів за сукупністю значень предикторів. Для побудови регресійних моделей, що заслуговують довіри, використовувалися такі критерії, як 1) коефіцієнт множинної кореляції (R), що відображає міру залежності показників ефективності саморегуляції НПД від сукупності незалежних змінних, 2) регресійні бета-коефіцієнти (β), що показують ступінь впливу кожної

окремої незалежної змінної на саморегуляцію НПД, 3) коефіцієнт множинної детермінації (R^2), тобто доля загальної дисперсії залежної змінної, яка пояснюється сукупністю предикторів.

Найбільш достовірні регресійні моделі вдалося генерувати на основі наступного переліку предикторів:

(А) *Сукупність когнітивних предикторів*: 1) Прийняття концепції «Нарощуваного інтелекту»; 2) Прийняття концепції «Особистості, що збагачується»; 3) Прийняття цілей навчання; 4) Самооцінка навчання; 5) Пильність при прийнятті рішень; 6) Уникнення при прийнятті рішень; 7) Прокрастинація при прийнятті рішень; 8) Надпильність при прийнятті рішень; 9) Інтюлерантність до невизначеності; 10) Толерантність до невизначеності;

(Б) *Сукупність поведінкових предикторів*: 11) Планомірність; 12) Цілеспрямованість; 14) Наполегливість; 14) Фіксація на структуризації діяльності 15) Самоорганізація діяльності за допомогою зовнішніх засобів; 16) Орієнтація на сьогодні; 17) Орієнтація на стан у формі заклопотаності; 18) Орієнтація на стан у формі коливання; 19) Орієнтація на стан у формі нестійкості; 20) Перфекціонізм, орієнтований на себе; 21) Автономна каузальна орієнтація; 22) Зовнішня каузальна орієнтація; 23) Безособистісна каузальна орієнтація;

(В) *Сукупність емоційно-вольових предикторів*: 24) Емоційний інтелект; 25) Вольова саморегуляція; 26) Психічний спокій; 27) Почуття сили і енергії; 28) Прагнення до дії; 29) Імпульсивна реактивність; 30) Занепокоєння, напруга; 31) Побоювання, тривога, тривожне очікування; 32) Депресія та виснаженість; 33) Пригніченість;

(Г) *Показники оптимізму*: 34) Диспозиційний оптимізм; 35) Оптимістичний атрибутивний стиль.

Побудовані 3 регресійних моделі для: 1) усієї вибірки досліджуваних, 2) успішних студентів, 3) неуспішних студентів. Усі використані показники були представлені в метричних шкалах. Використовувалися показники тільки за такими шкалами, які між собою не корелюють, або корелюють дуже помірно. Розподіли кожного з показників були перевірені на нормальність (у всіх випадках показники асиметрій і ексцесів за модулем не перевершували 1). Використовувався прямий покроковий метод множинного регресійного аналізу.

Проаналізуємо регресійну модель психічної саморегуляції НПД для *усієї* вибірки досліджуваних. Виявлені сім предикторів, від яких саморегуляція НПД студентів залежить на статистично значущому рівні ($R = 0,811$; $F = 12,926$; $p < 0,00001$). Найбільш впливовий з них – *занепокоєння, напруга* (тобто емоційно-вольовий предиктор, що відбиває психоемоційні стани під час навчання) ($\beta = 0,558$; $p < 0,0001$). До групи впливових відноситься *пізнавальна мотивація* ($\beta = 0,358$; $p < 0,001$). Ефективність саморегуляції НПД тим вище, чим більше у студентів

виражені обидва ці предиктори: перевагу над іншими мають студенти, які отримують від власної емоційної сфери виразні сигнали у формі стану занепокоєння і при цьому мають сильний потяг до знань.

Заразу декілька предикторів пов'язані з успішністю негативно. Так, послаблення *безособистісної каузальної орієнтації* ($\beta = -0,333$; $p < 0,0005$) та *імпульсивної реактивності* ($\beta = -0,247$; $p < 0,01$) явно корисні для вдосконалення механізмів саморегуляції НПД. Проте, як це ні парадоксально, при оцінці усєї вибірки в цілому надмірно виражений *оптимістичний атрибутивний стиль* ($\beta = -0,202$; $p < 0,04$), а також *бажання діяти*, як один з психоемоційних станів під час НПД ($\beta = -0,198$; $p < 0,05$), для досягнення високої успішності можуть виявитися шкідливими. Мабуть, тут йдеться про недостатню вираженість описаного в літературі «захисного оптимізму» (див. 1 розділ) та схильність до поспішних і погано відрефлексованих навчальних дій. *Автономна каузальна орієнтація* виявилася найменш впливовим, але все-таки статистично значущим предиктором ефективності психічної саморегуляції НПД студентів ($\beta = -0,202$; $p < 0,04$).

Таким чином, система причин ефективності НПД, виявлена на усій вибірці (тобто незалежно від рівня успішності студентів), містить три емоційно-вольових, два поведінкових та один мотиваційний предиктор. Когнітивні предиктори статистично не значущі. Чинник оптимізму також виявився включеним в цю систему предикторів, але дуже специфічно, а саме: 1) тільки на рівні операційно-тактичного оптимізму, і 2) своїми негативними значеннями.

Виявлені закономірності можна узагальнити у вигляді регресійного рівняння:

$$\text{Успішність} = 2,522 + 0,073\text{ЗН} + 0,67\text{ПМ} - 2,11\text{БКО} - 0,324\text{ІР} - 0,678\text{ОАС} - 0,25\text{БД} + 1,005\text{АКО},$$

де ЗН – занепокоєння, напруга, ПМ – пізнавальна мотивація, БКО – безособистісна каузальна орієнтація, ІР – імпульсивна реактивність, ОАС – оптимістичний атрибутивний стиль, БД – бажання діяти, АКО – автономна каузальна орієнтація.

Прогностичні можливості рівняння – помірно надійні: відповідно до значення коефіцієнта множинної детерміації (R^2), виділена сукупність предикторів пояснює близько 54% загальної дисперсії результатів виміру залежною змінною. Цього вистачає для визначення основних напрямів практичної роботи зі студентами (наприклад, в умовах психологічного супроводу) з метою поліпшення ефективності саморегуляції НПД.

Розглянемо регресійну модель для *неуспішних* студентів. Виявлені сім предикторів ефективної саморегуляції НПД, що пояснюють більше 58% загальної дисперсії при коефіцієнті множинної кореляції $R = 0,827$ ($F = 10,275$; $p < 0,00001$). Найбільш вагомою причиною ефективності саморегуляції НПД в цій групі студентів виявилася уміння стримувати *імпульсивну реактивність* при здійсненні навчальних дій ($\beta = -0,49$;

$p < 0,003$). Впливовою виявилася така змінна, як *тривожне очікування, страх, занепокоєння* ($\beta = 0,361$; $p < 0,002$). Викликає додаткові питання і вимагає спеціального пояснення входження в підсумкове регресійне рівняння показника *пізнавальної мотивації* з негативним знаком ($\beta = -0,334$; $p < 0,008$). Отже, в групі неуспішних вищий рівень ефективності саморегуляції НПД демонструють студенти з менш вираженою (а може бути і з менш сформованою!) пізнавальною мотивацією. Цей результат сприймається в якості парадоксального лише на перший погляд. Він цілком закономірний і свідчить про багаторазово підтверджену в емпіричних дослідженнях специфіку мотиваційного профілю неуспішних студентів. У ньому, як правило, пікових рівнів досягають зовсім не пізнавальні мотиви, а мотиви вузькоособисті (самоствердження, бажання уникнути неприємностей, санкцій з боку значущих інших тощо). Неуспішні студенти можуть підвищити ефективність саморегуляції НПД, якщо приймуть імпліцитну теорію «*Нарощуваного інтелекту*» ($\beta = 0,299$; $p < 0,006$), будуть уважними не лише до того, що відбувається в їхній НПД зараз (*орієнтація на сьогодні*), але зосередяться також на витоках (минуле) і перспективах (майбутнє) навчальної ситуації ($\beta = -0,279$; $p < 0,01$). Важливим предиктором ефективності психологічної саморегуляції НПД неуспішних студентів є їхнє вміння долати стан *амотивації* ($\beta = -0,238$; $p < 0,04$). До системи предикторів, що визначають ефективність саморегуляції НПД в цій групі студентів, входить також оптимізм світоглядного, особистісного рівня (тобто диспозиційний оптимізм). Проте він увійшов до підсумкового регресійного рівняння зі знаком «мінус» ($\beta = -0,228$; $p < 0,05$). Це означає, що неуспішним студентам треба навчитися проявляти тверезий і обачливий песимізм, критичність в оцінці своїх можливостей в навчанні. Їм необхідно здолати «шаккозакидальські» тенденції та настанови по відношенню до своєї навчальної діяльності, наївний оптимізм та віру в те, що «все само собою налагодиться», без праці і докладання зусиль. Ця регресійна модель лаконічно виражається в рівнянні:

$$\text{Успішність} = 3,735 - 1,29IP + 2,191ТОСЗ - 0,29ПМ + 0,154НІ - 0,275ОС - 0,021А - 0,111ДО,$$

де IP – імпульсивна реактивність, ТОСЗ – тривожне очікування, страх, занепокоєння, ПМ – пізнавальна мотивація, НІ – нарощуваний інтелект, ОС – орієнтація на сьогодні, А – амотивація, ДО – диспозиційний оптимізм.

Найнадійнішу та найбільш прогностичну (пояснює близько 70% дисперсії) регресійну модель вдалося побудувати для прогнозу ефективності саморегуляції НПД в *успішних* студентів. Сукупність предикторів, в яку потрапили сім змінних, виявилася тісно пов'язаною із залежною змінною на рівні $R = 0,917$ ($F = 12,357$; $p < 0,00001$). Найбільш впливовий предиктор успішності тут – вміння долати *занепокоєння, напругу* ($\beta = -0,447$; $p < 0,0001$). Доведено, що цей психоемоційний стан при інтенсивній вираженості стає одним з найбільш деструктивних руйнівників

архітектоніки складних видів діяльності, зокрема – навчальної. Це – типовий приклад стану, «не співпадаючого з метою НПД студентів» (Кузнецов М.А., Фоменко К.І., Кузнецов О.І., 2015). Другий за впливовістю предиктор – *диспозиційний оптимізм* ($\beta = 0,362$; $p < 0,0006$). Не викликає здивування і сприймається як цілком закономірний предиктор відсутності, або помітного зниження ролі *екстернальної мотивації* в НПД успішних студентів ($\beta = -0,323$; $p < 0,002$), що в цілому говорить про зрілість їхніх мотиваційних систем. Про це ж свідчить впливовість предиктору *автономна каузальна орієнтація* ($\beta = 0,247$; $p < 0,006$). Предиктор *орієнтація на сьогодні* при самоорганізації навчальної діяльності в успішних студентів (на відміну від неуспішних) увійшов до підсумкового регресійного рівняння своїм позитивним полюсом ($\beta = 0,240$; $p < 0,01$). Успішні студенти не потребують того, щоб постійно пам'ятати про витоки (минуле) і перспективи (майбутнє) своєї навчальної роботи: вони у них вже досить чітко оформлені у свідомості і активно беруть участь в смислеутворенні. Тому успішний студент легко може зосередитися на справжньому моменті, ефективно «зануритися в Потік» актуальної навчальної діяльності. Важливе те, що в систему предикторів в цій групі досліджуваних на статистично значущому рівні входить також *оптимістичний атрибутивний стиль* ($\beta = 0,235$; $p < 0,03$). Важливою є також роль прийняття імпліцитної теорії *інтелекту, що нарощується* ($\beta = 0,213$; $p < 0,04$).

Усі ці результати об'єднані у наступному регресійному рівнянні:

$$\text{Успішність} = 4,253 - 0,3013H + 3,104DO - 0,8EM + 2,005AKO + 1,28OH + 1,004OAC + 0,71HI,$$

де ЗН – занепокоєння, напруга, ДО – диспозиційний оптимізм, ЕМ – екстернальна мотивація, АКО – автономна каузальна орієнтація, ОН – орієнтація на сьогодні, ОАС – оптимістичний атрибутивний стиль, HI – нарощуваний інтелект.

Висновки. Результати регресійного аналізу свідчать про те, що оптимізм як предиктор якнайповніше і системно (тобто своїми обома рівнями – стратегічним і операційно-тактичним) бере участь в психологічній саморегуляції НПД в групі успішних студентів. У неуспішних він проявляється тільки як диспозиції (тобто на стратегічному рівні) і, крім того, негативно (тобто як чинник, що вимагає певної корекції «некритичних», «нереалістичних» оптимістичних очікувань). Встановлені нами закономірності прояву предикторів ефективності саморегуляції НПД студентів дали можливість сформулювати стратегічні завдання і тактичні цілі системи тренінгових вправ, які були включені в програму формувального експерименту.